

Stenløse Sogns Lokalhistoriske Arkiv

Årsskrift 2018

Damgård 1991

Løssalgspris: 35 kr.

Henvendelse Lokalhistorisk arkiv, Skt. Klemensskolen, Dahlsvej 1, 5260 Odense S. Tlf.: 4051 8221 E-mail: Arkiv.Stenloese@gmail.com

Foreningens bestyrelse:

Formand: Eva Kristensen
Svenstrupbakken 2, 5260 Odense S
Tlf. 6615 3582

Næstformand: Jørgen Hansen,
Radbyvej 24, 5792 Årslev
Tlf. 6590 1417

Kasserer: Hans Damgaard
Vangeledgårdsvej 36, 5260 Odense S,
Tlf. 6615 0856

Bestyrelsesmedlem: Ebbe Lastein
Skovbrynet 13, 5260 Odense S
Tlf. 2961 5772

Bestyrelsesmedlem: Karsten Bormlund
Vangeledgårdsvej 30, 5260 Odense S
Tlf. 6615 0507

Suppleanter:
Steen Kristensen
Skt. Klemensvej 42k, 5260 Odense S
Tlf. 6615 1999

Arkivudvalget:

Eva Kristensen, (B)
Svenstrupbakken 2, 5260 Odense S
Tlf. 6615 3582

Mogens Jensen, (B)
Lindeparken 1, 5260 Odense S
Tlf. 4051 8221

Egon Birkholm, (M)
Svenstrupvej 40, 5260 Odense S
Tlf. 6615 0452

Flemming Jørgensen, (M)
Møllebakken 19, 5260 Odense S
tlf. 6615 3837(B):

(B) valgt af bestyrelsen,
(M): valgt af medarbejderne

Redaktion:

Eva Kristensen (ansvh.)
Ebbe Lastein (layout)

Forsidebillede:

Damgård 1991

Indholdsfortegnelse:

Erindringer fra et helt almindeligt landmandsliv
En ”bydreng” på landet

Arkivets adresse:

Stenløse Sogns Lokalhistoriske Arkiv
Skt. Klemensskolen, Dahlsvej 1, 5260 Odense S
Tlf. 6615 0452
E-mail: arkiv.stenloese@gmail.com
FI nummer: 82691189
Konto nummer: 0828 0002415828

Åbningstider:

Hver mandag kl. 16.00 til 18.00, dog ikke i skoleferier og på skolefridage, ellers efter aftale med arkivleder Egon Birkholm
Tlf. 6118 1728

Prisliste (stk. pris):

Årsskrifterne	35 kr.
Registre til årsskrifterne 1991-99:	25 kr.
Registre til årsskrifterne 2000-2002:	25 kr.
Folmer Hansen: Erindringer fra Volderslev	50 kr.
Oluf Balslev:	
Træk af Stenløse og Fangel Sognes Historie	50 kr.
Tølløse: Tømrer- og bygmester Ernst Andersen:	50 kr.
DVD: Sognefilmen	50 kr.

Udgivelse:

Årsskriftet er udgivet af Stenløse Sogns Lokalhistoriske Forening i et oplag på 250 stk. og omdeles til foreningens medlemmer.

Afleveringer:

ISBN: 978-87-90320-26-3 EAN: 9788790320263

Tryk:

Stadsarkivet

Bagsidebillede:

Arkivets og Foreningens logo: Flemming Georgsen´

Formandens beretning 2017

Af Eva Christensen

Efter generalforsamlingen d. 21 marts 2017 konstituerede bestyrelsen sig med mig som formand, Jørgen Hansen som næstformand, Hans Damgaard som kasserer, Karsten Bormlund og Mogens Jensen som bestyrelsesmedlemmer, Ebbe Lastein og Sten Kristensen som suppleanter, Jens Ullum og Peter Kinggård som revisorer. Efter generalforsamlingen var der foredrag af Poul-Erik Uttrup der handlede om ”Vores Europa hvorfra? hvorhen? hvorfor?”. Et rigtig godt foredrag, Vi kunne genkende det meste af det, som Uttrup talte om. Det var meget interessant.

Onsdag d. 17. maj

Holdt vi vores årlige udflugt som denne gang gik til Korinth, hvor vi kørte med veteranog til Faaborg. Hvor vi så remisen, mens togførerne fik vendt toget, så vi kunne komme tilbage til Korinth. Togføreren, der er pensioneret fortalte om, hvad man kunne se undervejs. Man kan bestille, så man får et ophold enten til en frokost eller en kop kaffe. Vel ankommet tilbage til Korinth fik vi kaffe på stationen. Bagefter tog vi til Gærup gamle skole som godsejer Reventlow i sin tid havde opført sammen med flere andre skoler i sognet. Der var en guide, der fortalte om skolen og godsejeren. Der er også lokalhistorisk arkiv i skolen, som vi også var inde og se og medarbejdere, som viste os, hvad de lavede. Alt i Alt en rigtig god dag.

Torsdag d. 12. oktober

Vi havde bestilt et foredrag om Sprogø-pigerne. Det var ret katastrofalt, for foredragsholderen mødte ikke op. Solvejg varmede kringler og lavede kaffe, mens Hans forsøgte at komme i forbindelse med foredragsholderen; det lykkedes ikke. Mogens gik i gang med sangbogen, da en frelsende engel fik kontakt med Finn Bormlund, som tilbød at fortælle om Storebæltsbroen og Sprogø, men ikke om pigerne. Det var fantastisk godt gjort Det er vi meget taknemlige for, det endte med, at vi fik en rigtig god aften.

Lørdag d. 11. oktober

Vi lavede en udstilling, der hed ”Før og nu”, hvor vi havde over 100 billeder fra sognet, der fortalte hvordan der engang så ud, og hvordan det ser ud i dag. Der var også billeder af Egon, Mogens og mig som babyer og i dag. Det var en vellykket dag, vi har aldrig haft så mange gæster som den dag. Der kom ca. 60.

Arkivlederens beretning 2017

AF Egon Birkholm

Jeg vil starte med at fortælle lidt om Arkibas, da det er vores vigtigste arbejdsprogram. Arkibas er udviklet af SLA og bruges af 550 lokalarkiver i DK.

Alt, hvad der kommer ind af billeder og arkivalier bliver registreret i Arkibas-systemet. Med en enkelt undtagelse er det er avisudklip fra lokalområdet, som bliver samlet i mapper og registreret i det gamle I-lab system.

Vi har brudt rigtig meget tid på at lægge billeder fra vores gamle EDB-program I-lab og over i Arkibas. Samtidig med at vi lægger billederne på Arkibas kommer de ud på Arkiv.dk da disse systemer er integreret med hinanden. Vi har på nuværende tidspunkt 5655 billeder liggende på Arkiv.dk. Det betyder, at man kan sidde hjemme og se disse billeder på ens egen PC, tablet eller telefon. Hvor mange kender Arkiv.dk? Når man går ind på Arkiv.dk, er det vigtigt at finde vores arkiv. Klik på billedet af forstørrelsesglasset. Så får man et skærmbillede, hvor et område er navngivet ”Filtrering”, og i dette område findes et felt, der hedder ”Arkiv”. Her skriver man ”Stenløse”; så kommer materiale fra Stenløse Sogns Lokalhistoriske Arkiv.

Og ellers er det muligt at søge på klassebilleder eller konfirmandbilleder eller hvad man kunne ønske. Systemet fungerer efter fritekstsystemet.

Vi arbejder også med det vi kalder ”ustabile medier” det er videobånd, kassettebånd og smalfilm. Video og kassettebånd digitaliseres. Det er et langsommeligt arbejde idet et 4 timers videobånd jo skal stå og køre i 4 timer for at blive lagt ind på vores server. Det skal også lige nævnes, at vi har lavet en sognefilm på DVD, som kan købes for 50 kr.

Vi har en hjemmeside Stenark.dk som løbende bliver opdateret bl. a. med månedens billede og aktiviteter som udstillinger og foredrag m. m. På hjemmesiden kan man også læse årsskrifter fra 1992 til 2011. De nyeste vil vi gerne sælge for 35 kr. pr. stk.

Vores maskinpark er i årets løb bleven fornyet med 2 næsten ny PC-er med Windows 10 styresystem. og 5 næsten nye 24” 16-9 skærme, det man kalder bredformat. De 2 gamle PC-er brugte Windows XP systemet, som ikke bliver opdateret mere, er kasseret.

Flere medarbejdere har været på udvidet Arkibas-kursus i Ringe Vi holder øje med, hvad der er af kurser og vælger det, vi synes er relevant.

På arkivernes dag d. 11. november havde vi en udstilling i kantinen på Skt. Klemensskolen med emnet ”Før og Nu”. Vi udstillede ca. 100 billeder bl. a. fra forretninger i sognet. De 50 ”Førbilleder” kan ses på vores hjemmeside. Der kom rigtig mange besøgende på udstillingen.

I marts måned var vi repræsenteret med en stand på borgermøde i Højbyhallen. Det var arrangeret af Odense Kommune, som har holdt flere bydelsmøder rundt om her til generalforsamlingen i

storkommunen. Vi havde billedmapper, mapper med avisudklip og Forskellige plakater med på udstillingen. Mange fra vores lokalområde kom forbi og fik en god snak.

I september måned havde vi besøg i arkivlokalet af 10 unge mænd, som havde ønsket at komme for at høre om vores arkiv. Jeg fortalte om Jernbanen og Ernst Andersen. Jørgen fortalte om forretninger i lokalområdet og Mogens fortalte om arbejdet i arkivet. De unge stillede mange spørgsmål og virkede meget interesseret. En rigtig hyggelig aften, som vi aftalte skulle gentages en anden gang under en eller anden form. De fik alle et girokort med hjem og ca. halvdelen er nu medlemmer af vores forening.

Inden jeg afslutter min beretning vil jeg gerne efterlyse nye medarbejdere til vores arkiv. Vi må nok erkende af vi er godt oppe i årene. Flere medarbejdere er over 80 år, så hvis nogen af jer er interesseret, skal I endelig henvende jer. Desværre må jeg også meddele jer at jeg stopper som arkivleder, ikke fordi jeg er bleven træt af lokalhistorie, det er meget spændende at arbejde med. Årsagen er helbredsmæssige problemer. Jeg fortsætter evt. som arkivmedarbejder, men ikke som arkivleder. I den forbindelse vil jeg lige oplyse at jeg har været med i arkivarbejdet i 15 år.

Erindringer fra et helt almindeligt liv

Hans Damgård Hansen

Hans og Solvejg Damgaard, 2017.

Selv om hukommelsen rækker lidt længere tilbage, vil jeg starte med min skoletid i en alder af 6 år.

Næsten som det stadig er, lå Damgård langt ude på landet med afstand til naboerne til begge sider. Det nærmeste sted med børn på samme alder var Kaj Jensens hus, hvor der til gengæld var børn i flere forskellige aldre.

Min søster Inge, der var halvandet år ældre, legede hellere med andre piger på samme alder. Halvandet års aldersforskel betyder meget i den periode af et liv.

Min bedste legekammerat var i stedet for Ane. På trods af kønsforskellen havde vi samme interesser, og det gik fint. Når vi ikke lige var i skole, og det var vi alle hverdage, var vi ude omkring, hvilket betød, at vi kunne være væk fra hjemmet i hele dage. Når vi blev sultne, fik vi nok lidt at spise, der hvor vi var den dag, og vore forældre regnede med, at vi kom hjem, når det blev mørkt. Det gjorde vi som regel også. Børn passede hinanden, store passede de små, og sammen kom vi til at passe Søren, der hørte til de små.

Ane kom til at få ret stor betydning for mit liv. Jeg har senere hørt, at mine forældre var lidt bekymrede over, at jeg måske blev ”mærkelig”

af kun at lege med piger, så jeg blev tilmeldt Stenløse Skole (den på Grønvænget) et år før normalt for at få andre legekammerater. Senere i forløbet blev man klar over, at jeg, hvis loven skulle overholdes, var nødt til at tage det syv-ende års pensum en gang til. Læreren, som hed Horst, syntes sikkert ikke, det var nødvendigt, for han rådede mine forældre til at melde mig til den såkaldte mellemskoleprøve, som jeg heldigvis bestod, og ligesom det var sket for min søster to år før, blev jeg tilmeldt Skt. Knuds Gymnasium i Læsøgade i Odense.

Der var mindre end 8 km, og det kunne vi sagtens klare på cykel. Engang imellem når det var hård vinter, fik min søster overtalt vore forældre til at investere i et kort til rutebilen. Det betød, at vi skulle gå ned til busstoppestedet ved krydset mellem Stenløsevej og Dahlsvej. Derefter med rutebil til Sygehuset og derfra gå til Læsøgade, hvor Skt. Knuds Gymnasium ligger. Den eneste fordel, jeg kunne se var, at vi blev nødt til at bede om at gå 10 minutter før sidste time var slut for at nå bussen hjem.

Uddannelse

Jeg syntes sådan set godt nok om at gå på skolen, men jeg fik ikke ret mange kammerater. Der var lige som for stor forskel på det miljø, der var omkring skolen, og det jeg kom fra. Nok var jeg ikke den eneste i klassen, der kom fra den landlige omegn, men der var stor forskel på os fra landet og de andre, der stort set kom fra hjem med en højere uddannelse. Alene den tilsyneladende lille forskel, at alle der kom fra omegnen af Odense Kommune, skulle afregne skolemælken med pedellen gjorde, at vi følte os anderledes.

Allerede på det tidspunkt var jeg helt overbevist om, at jeg ville være landmand. En enkelt af

mine skolekammerater kunne jeg dele mine interesser med. Hans far var overlæge, og familien boede i den store villa, der vender ud mod Søndre Boulevard midt for det gamle sygehus. Ham forsynede jeg med raceduer, og vi lavede dueslag, så de kunne flyve frit over hele området. Jeg har bemærket, at det ikke er der mere.

Min sangstemme er ikke til at prale af. Jeg kan ikke ramme tonerne, og det kom til at spille en positiv rolle for mig. Skolens sanglærer var meget ambitiøs, og en gang om året blev alle elever testet ved som solo at synge, ”Jeg elsker de grønne lunde.” Det gik som det kunne. Jeg blev kasseret. Jeg fik ikke fri i sangtimerne, men blev bedt om ikke at synge for kraftigt med. Om mandagen i sidste time var der ”sammensang” med alle klasser på hele gymnasiet, og der fik jeg lov til at gå hjem. Dog blev jeg kontrolleret en gang om året. Der var en del, der var misundelige og forsøgte at gøre mig kunsten efter, men så vidt jeg husker, havde de ikke succes. Mandagens sidste time tilbragte jeg så sammen med berider Kjeller i ”Rideklubben Fyn” over for Sygehuset på Kløvermosevej. Min far syntes, at det var alt for dyrt at gå til ridning, og det var det også, men hvis man hjalp til med at rense bokse og gå til hånd, var der alligevel altid en hest, der trængte til at blive rørt, og så var det gratis, selv med en del undervisning.

Efter 5 skoleår tog man realeksamen, som jeg opfattede som en alvorlig opgave som jeg lagde meget energi i at løse. Det fik min mor til at tro, at jeg nu endelig havde fået lyst til at læse videre. Derfor blev jeg tilmeldt at fortsætte i gymnasiet lige som min søster. Ind imellem var der dog en lang sommerferie, og i den forsøgte jeg at overbevise min mor om, at jeg ikke havde lyst til andet end at blive landmand og slet ikke kunne se nogen grund til mere boglig uddannelse. Jeg tror, hun blev oprigtig ked af det.

Jeg var nu næsten 17 år. Jeg havde mange ideer om fremtiden på Damgård. Desværre måtte

besætningen af malkekøer sættes ud, fordi den var smittet med ”kastning”, og der var kun 1 karl ansat. Det var til gengæld en både begavet og interesseret fyr på 18 år, som vi stadig kender og kommer sammen med. Sammen med ham lagde vi planer for Damgård i et omfang, som var langt fra min fars fantasi. Økonomien på gården var der ikke noget i vejen med, men min far var i vore øjne utrolig konservativ. Godt nok havde vi anskaffet den obligatoriske grå Ferguson, men de store arbejdsheste var der endnu. Vognene havde fået gummihjul, men de gamle jernhjul var smurt med trætjære og op-hængt i maskinhuset, så de kunne tages i brug, hvis der igen skulle blive krig. Af samme grund blev jeg oplært i at pløje med heste.

Min fader syntes ikke umiddelbart om vores fremtidsplaner og syntes måske, jeg skulle holdes i kort snor. Resultatet blev, at jeg fik lov til at arbejde med på gården uden nogen egentlig løn i et år. Det rygtedes i sognet, man fik måske mistanke om, at der på en eller anden måde var tale om snyd.

Derfor blev jeg indkaldt til møde i Sognerådet for at forklare sammenhængen. Jeg mødte på Kommunekontoret på Svenstrupvej og forklarede, at jeg sådan set hverken manglede tandpasta, kost eller logi og faktisk ikke, ud over det, havde brug for noget som helst. Øvrigheden bemærkede, at jeg var iført en pæn jakke af ruskind, der stadig så ny ud, og derfor var jeg nødt til at betale skat!

Trollesminde

Til gengæld for min manglende interesse for boglig uddannelse, måtte jeg love at få en god faglig oplæring. Igen var det min mor, der tog initiativet. Den kendte inspektør på Søholm Gods ved Glamsbjerg var blevet ansat på Statens Forsøgsgård Trollesminde ved Hillerød. Der søgte jeg ansættelse som elev.

Trollesminde, hovedbygningen..

I gammel tid var Trollesminde og Favrholt to Hovedgårde, tilknyttet Frederiksborg Slot. Fra 1917 til 1988 blev de benyttet til forsøgsgårde af Statens Planteavlsudvalg. I dag ejes de to gårde af Hillerød Kommune, og de fleste af avlsbygningerne, der den gang var ret nye, er nu fjernet. De to gårde blev drevet samlet med inspektør, forvaltere og underforvaltere. Der var 11 elever på hver af gårdene.

Af grunde, jeg ikke kender, var det udelukkende husdyrforsøg, der fandt sted på gårdene. Hvad forsøgene gik ud på, blev eleverne ikke blandet ind i. Det almindelige arbejde i stalde og mark var derimod eleverarbejde. I staldene var der malkekøer, heste, grise, høns og pelsdyr, både ræv og mink.

Inspektøren forestod 1 times undervisning hver dag fra kl. 7.30 til 8.30 med lærere og foredragsholdere fra området. Det var fint på mange måder, men staldfolkene, der begyndte om morgenen kl. 5.00 og fik deres morgenmad kl. 7.00, faldt selvfølgelig i søvn, når de mætte og varme blev sat på en stol. Det var der ikke noget at gøre ved. Jeg husker, at elevholdet sammen med lærere var på udflugt til Risø, hvor der var forsøg med muterede planter og til Louisiana i Humlebæk for at se på kunst.

De elever, der arbejdede i det, der blev kaldt ”materialen”, startede med at smøre traktorer og andet maskineri fra 6.30 til 7.00. Efter den teo-

retiske undervisning blev alle traktorer under stor larm kørt udenfor og anbragt på en lige række, også selv om de ikke skulle i brug den dag. Hvis der i stedet for eksempel skulle hakkes roer, blev de kørt ind inden fyraften.

Alt arbejde foregik i rotation, så alle elever var beskæftigede i alle afdelinger to gange på et år. Holdet bestod for det meste af unge fyre omkring 18 år, og derfor var der mange, der fik kørekort i Hillerød. De fleste kunne klare det med et par timers kørsel, der også omfattede teoretisk undervisning. Der var dog alligevel et par stykker, der var ældre. Blandt andre en svensker, der havde flyvecertifikat og adgang til at leje fly i Værløse Lufthavn. Han var utrolig glad for at flyve, når der bare var nogen til at betale. Pengene til både kørekort og to flyvure kunne jeg tjene ved at hakke roer om aftenen. I det år var man på landsplan kommet bagud med roerne, og der blev truet med, at militæret skulle træde til. Den almindelige elevløn var 250 kr. om måneden.

Der var mange former for forsøg. Om det så var elevernes gummistøvler, blev der foretaget slidmålinger af firmaet Codan, og Landbohøjskolen undersøgte alle for forekomsten af b-streptokokker, der kunne hænge sammen med yverbetændelse hos køer. Alt i alt var det en god, sjov og lærerig tid sammen med mange jævnaldrende.

1. maj 1959 er en dag jeg husker fra Trollesminde. Shahen af Persien, nu Iran, besøgte Danmark i nogle dage, for at se på virksomheder og dansk kultur. Sammen med kongen og dronningen bestemte man, at Trollesminde skulle være hans oplevelse af dansk landbrug. Derfor skulle alle bygninger være nykalkede og alle staldvinduer vaskede.

Jeg var i kostalden på det tidspunkt (for øvrigt på den tid Danmarks længste stald). Alle søjler var nymalede og alle køer striglede og børstede på ryggen; fodermester og forsøgsassistenter var

i hvide kitler. Markeleverne havde kørt alle maskiner ud på gårdspladsen i en lang række, og alt var forberedt. Det eneste, der var beskidt, var eleverne. Alle, der har forstand på køer, ved, at stalden skal overvåges til det sidste i en sådan situation. Der kan nemt være en ko, der lægger sig ned i en klat, der skulle have været skrabet ned i grebningen forinden. Tilingen af besøget må have svigtet med nogle få minutter for pludselig råber fodermesteren: ”De kommer! Væk for helvede”, og eftersom Shahen viste sig i hovedindgangen til stalden, var der ingen anden vej for os end at løbe ind i roehuset, som var et stort rum uden vinduer. Der opholdt vi os så, indtil besøget var helt forbi. Vi så det ikke, men storslået har det nok været.

Tiden på Trollesminde gav mig to gode venner for livet, og det er desuden den eneste periode af mit liv, om hvilken jeg kan sige, at jeg har været ”ansat.”

I perioden fra 1960 indtil januar 1962 var jeg den eneste medarbejder på Damgård. Jeg kunne have valgt noget andet, men trangen til at komme i gang overskyggede alle andre muligheder. Ud over det nødvendige arbejde med driften af jorden gik jeg i gang med at modernisere bygningerne. Svinestalden blev udvidet med forskellige rum, som der på grund af udviklingen ikke længere var brug for. Alle bærende vægge blev fornyet, og de gamle egetræsstolper blev erstattet af søjler af stål, som blev anbragt, så der kunne blive plads til en mere rationel produktion. Når jeg tænker tilbage på det nu så mange år efter, undrer det mig næsten, at det hele ikke faldt sammen over mig, men det står endnu den dag i dag.

Også den tomme kostald blev sat i stand, så den kunne bruges fremover. Nogen løn var der ikke tale om, men jeg husker, at jeg til min fødselsdag fik en stor elektrisk boremaskine og til jul en elektrosvæjs, som jeg så øvede mig i at bruge på inventaret i svinestalden, som på den

tid blev opbygget til brug på stedet. Det hele var selvfølgelig tænkt ind i en fremtid for gården, men det kom ikke til at fungere i lige så lang tid, som den indretning gården fra ny var blevet opbygget med.

Der blev også tid til at finde en kæreste, Solvejg, som jeg senere blev gift med, og som jeg har holdt guldbryllup med i 2017.

Soldat

Hans Damgaard iklædt livgardens galauniform, 1962.

1. januar 1962 blev jeg indkaldt som soldat ved Livgarden. Valget blev taget efter aftale med en af vennerne fra Trollesminde. Imidlertid kom vi to forskellige kompagnier, så vi havde kun meget lidt samkvem.

Forsvaret havde ikke min store interesse; det var noget, der skulle overstås, og det gav vel også en mening i ”Koldkrigsperioden”. På den tid var der, ligesom mig, relativt mange bønderkarle i Livgarden, og vi havde den fordel, at vi var vant til at være ude i kulden om vinteren, og vi var i det hele taget nok noget mere robuste end folk fra de store byer. Sådan følte vi det i hvert fald. Der var en af mine stuekammerater, der ikke kom tilbage efter den første orlov på grund af selvmord, men den gang gav det ikke anledning til, at der blev tilbudt psykologhjælp.

De første 6 måneder gik som rekrut på Sjælsmark Kaserne, derefter Sandholm Kaserne og til sidst i vagtkompagniet i København. De sidste måneder i hovedstaden var naturligvis dem med de fleste oplevelser. En periode havde vi en stuekommandør ved navn Christian Eugen-Ol-

sen. Han var hverken mere eller mindre flink end alle andre. Sammen med ham har jeg kravlet igennem et stort kloakrør udenfor Sandholmløjren. Senere har jeg tænkt på, at vore karrierer har udviklet sig i forskellige retninger, selv om vi så fuldstændig ens ud, da vi kom ud af røret.

I Sandholmløjren må der have været mangel på befalingsmænd, for vi var to i kompagniet, der blev opfordret til at uddanne os til menige gruppeførere. Mens de andre havde fri, gik vi på kursus om aftenen. Det gav 1 krone mere om dagen. Det var dog kun mig, som blev befalingsmand, hvad jeg siden fortrød.

Der var gode kammerater i gruppen, men alligevel var der problemer. Under en stor Nato-øvelse, vi havde i Tyskland sammen med amerikanske tropper, der stadig var i landet efter krigen, blev vi kommanderet til at grave os ned i huller for stående skytter, og da jeg overbragte ordren til min gruppe, sagde de, at var trætte, at det gad de ikke, at spaderne blev beskidte, så jeg skulle rengøre dem alle sammen. Jeg blev så kaldt op til kompagnichefen, som tordnede og spurgte, hvorfor der ikke var nogen aktivitet i vores gruppe. Jeg var nødt til bare at stå og se dum ud, og efter voldsomme trusler blev jeg sendt tilbage til gruppen. Da jeg kom tilbage til de andre og forklarede situationen, var der åbenbart en af dem, der havde mere pondus end jeg. Han råbte til de andre: ”Nu graver vi altså de huller”. Det førte til, at vi kom blandt de hurtigste i delingen ved afslutningen af øvelsen. Den oplevelse glemmer jeg aldrig, og den overbeviste mig om, at sammenhold og motivation er vigtige faktorer, når noget skal gøres.

I vagtkompagniet fik jeg af en eller anden grund en særlig tjans. Når vagtholdet var på vagt ved Amalienborg, var der udover de udendørs vagter også brug for en vagt som blev kaldt ”kongeor-donansen”. Opgaven bestod i at være til stede i et lokale foran trappen til de kongelige. Der kunne man i varmen læse i nogle gamle slidte

bøger, som man i hvert fald ikke tog skade af. Opgaven bestod i, at man skulle gå i byen, som jeg i øvrigt ikke kendte ret meget til, med telegrammer. Dem var der heldigvis ikke nogen af i min vagttid. Det, jeg var mest berørt over, var at Frederik d. 9. ca. kl. 11.00 hver gang gav sig tid til at gå med ad trappen, klappe soldaten på ryggen og sige: ”Ingen telegrammer i dag soldat. Gå ud og se på byen”. Hvad svarer man så? Jeg sagde ”Tak deres majestæt.”

Næsgård Agerbrugsskole

Året 1964 blev brugt til ophold på Næsgård Agerbrugsskole sammen med ca. 60 elever, deriblandt en kammerat fra både Trollesminde og Livgarden. Næsgård var landets ældste landbrugsskole, grundlagt allerede i 1799 af Generalmajor Johan Frederik Classen, der 6 år tidligere havde stiftet Det Classenske Fideicommis, der omfattede ejendomme i København og godserne Corselitze og Fuglsang. Næsgård ligger på Nordfalster med Stubbekøbing som nærmeste by. I modsætning til alle andre skoler varede uddannelsen her et helt år, dog med sommerferie i høstperioden – eleverne var jo fra landbruget. Den meget traditionsprægede skole havde først og fremmest elever fra godser og større gårde, men dem var der ikke nok af, så blev der plads til os andre. Godsejersønnerne var som alle andre, og så var der den fordel ved dem, at de havde biler, så hele skolen kunne køre i egne biler bl.a. til udflugter.

Skolen havde en fast bestand af lærere, og der kom også en del undervisere fra oplandet. For-

Næsgård landbrugsskole ved Stubbekøbing.

standeren hed på det tidspunkt Hartvig Larsen. Patriotisk selskab var allerede dengang det dominerende rådgivningsselskab for landets største gårde og godser, og rådgivningen gik på afvikling af animalsk produktion i de nedslidte og gammeldags indrettede stalde. Som resultat omlagde næsten alle godser produktionen udelukkende til planteavl med anskaffelse af nye og større maskiner og med langt færre ansatte; godserne havde jo arealerne til større produktion. Med det ansvar, Hartvig Larsen havde for uddannelse af den unge generation og sin optimistiske holdning til fremtidens landbrug, irriterede denne udvikling ham meget. Ikke desto mindre var han populær, og han brugte megen tid til at køre rundt med de interesserede elever udenfor undervisningstiden og fortælle om, hvad der foregik på skolens arealer.

Nogle mente, at Hartvig Larsens optimisme ville blive årsag til mange konkurser i landbruget generelt. Det har jeg ikke overblik over, men det blev desværre en realitet for ham selv. Omkring 1978 tog han initiativet til bygning af en ”storsald”, som det blev kaldt den gang, til malkekøer. Der var så meget uprøvet og nyt i det dyreprojekt, at stalden aldrig rigtigt kom til at fungere, og der blev brugt mange penge til forskellige ombygninger. Efter nogle vanskelige år, med udlejning, blev stalden lukket, og Næsgaards jord blev bortforpagtet. Hartvig Larsens tid på skolen var slut. Skolen overgik til anden ejer, men blev efter en del år med dårlig økonomi helt lukket. Siden 2010 er Næsgård blevet brugt som efterskole, og bygningerne, bortset fra den store stald, er vedligeholdt, men som landmand er det sørgeligt at besøge skolen.

Genoprettelse af kvægbesætning

Fra 1965 og til 1967 var jeg hjemme på Damgård under de sædvanlige betingelser. De to år gik blandt andet med at lægge hestestalden, der nu ikke var brug for mere, sammen med kostalden ved at fjerne en bærende væg mellem de to rum, stadig uden ingeniørberegninger, men med

midler der kunne anvendes af en selvbygger, der ikke havde for mange penge. Selve indretningen bar nok præg af at være en begyndelse, der senere kunne forbedres eller måske helt bygges om.

Oprettelse af en besætning med jerseykøer blev startet med indkøb af kvier fra forskellige besætninger med gode arveanlæg, og der blev plads til 40 malkekøer med tilsvarende opdræt. Den gradvise overgang til mælkeproduktion var årsagen til, at der ikke var behov for yderligere gældsætning, hvilket min far lagde stor vægt på. 40 køer var for øvrigt en almindelig besætningsstørrelse på den tid med 1 ansat fodermester, nemlig mig. Senere skulle det vise sig, at opstart med malkekøer i den periode var en god ide rent økonomisk.

Den 3. juni 1967 var en travl dag. Det var den dag, jeg blev gift med min kærlige Solvejg, og det var også på den tid, hvor roerne helst skulle være udtyndede.

Hvordan det hele gik, husker jeg ikke helt, men jeg erindrer ikke noget om bryllupsrejse eller den slags. Brylluppet blev holdt i Espe, og jeg husker, at der ud over en masse familie og venner fra forældresiden også var plads til et par af vennerne fra Næsgård, som også var blevet forsynet med hustruer og kærestes.

Overtagelse af Damgård 1968

Overtagelsen af en gård uden den store gæld skal selvfølgelig afhænge af søskende og give plads til en pension til den ældre generation, og sådan var det også i vores tilfælde. Betingelserne var helt i orden, men det blev et problem for os, at mine forældre nederst i prioritetsrækkefølgen havde et ejerpantebrev, der i tilfælde af yderligere finansiering skulle rykke for det hele.

Det gjorde, at overvejelser om at belåne ejendommen yderligere ikke var mulig, da det ville medføre en forøget risiko for mine forældres

pensionsforhold. Om yderligere belåning sagde min far: ”Det gør du bare ikke”. Vi skulle altså tjene 100.000 kr. før det var muligt at låne til yderligere investeringer.

I forbindelse med overtagelsen af Damgård flyttede mine forældre ind i ”huset uden nummer” ved siden af gården, det, der oprindeligt var blevet bygget til medhjælper. Vi havde et godt forhold til mine forældre, men når det drejede sig om fremtidens faglige udvikling af landbruget, havde vi svært ved at blive enige. Derfor var det en stor dag for os, og måske for hele familien, da vi kunne betale pantebrevet tilbage omkring 1970.

Samarbejdet om driften blev for øvrigt helt ændret efter en dag med højroret diskussion. Det endte med, at min far afgav en aftale: ”Fra nu af vil jeg aldrig blande mig mere. Jeg vil heller ikke sættes i arbejde mere, men kun gøre det, jeg selv synes, er tiltrængt”. Det løfte overholdt han til fulde lige til sin død. Begge mine forældre var en helt uvurderlig hjælp for os, fordi de boede i huset tæt på gården og kunne tage sig af børnene, når der var behov, og det var der ofte, når Solvejg tog på arbejde som sygeplejerske.

I året 1968 havde vi en medhjælper på halv tid til at hjælpe i stalden. Om formiddagen arbejdede han hos os, hvor han fik kost og logi og løn. Det satte ham i stand til at gå på studenterkursus om aftenen, efter at have læst om eftermiddagen. Han fik sin eksamen og blev senere forstander på en efterskole.

Forøgelse af kvægbesætningen

1969 ønskede vi at udvide besætningen. Ladens funktion var blevet erstattet af et nyt maskinhus, så nu kunne laden buges til udvidelse af kostalden med to rækker båse med jernstolper i skille rummene. Derfor var det nødvendigt at stille den oprindelige understøtning oven på det nye loft i et rum, der blev opmuret inden i den gamle lade. Der blev sendt bud efter en bygningskon-

struktør, der bekræftede, at bygningen nok skulle blive stående efter forandringen, men at det nok var umuligt at gennemføre selve ombygningen. Derfor besluttede jeg og en meget arbejdsom medhjælper, som vi havde på det tidspunkt, at gennemføre projektet som selvbyggeri. Nu var der plads til 20 køer mere, og besætningsudvidelsen kom fra eget opdræt.

Svinebesætningen var på den tid på ca. 20 grisesøer med opdræt af smågrise til en vægt på omkring 30 kg.

Landboforeningen

Min tilværelse har været præget af mange tilfældigheder. I Nordfyns Landboforening var jeg blevet valgt til et udvalg, der blev kaldt ungdomsudvalget. Udvalget arrangerede udflugter for unge til dygtige landmænd, der viste deres bedrift frem og fortalte om gården, gerne sammen med en konsulent. På landboforeningens generalforsamling aflagde udvalgene beretninger for det forløbne år, og det kom fuldstændig bag på mig, da formanden bemærkede: ”Nu var det min tur”. Helt uforberedt forsøgte jeg at redde situationen ved at fortælle om en konsulent fra Kallerup landboforening, der havde holdt foredrag om et nyt tiltag i deres forening.

Hans idé gik ud på at skille bedriftens omkostninger i variable og faste omkostninger. På den måde kunne man udregne, om en produktion var rentabel ved at beregne omkostningerne hver for sig i dækningsbidrag 1 og -2. I dag forekommer det utroligt, at det ikke tidligere var indført, men det var ikke en del af de regnskaber, der blev lavet af foreningens konsulenter, der kun beregnede den samlede økonomi.

Kort tid efter blev jeg indkaldt til et møde med foreningens bestyrelse for en nærmere forklaring. På længere sigt kom det til at betyde, at Nordfyns Landboforening ansatte deres egen svinebrugskonsulent og meldte sig ud af det fællesskab, der var for Fyn med alle svinebrugs-

rådgivere samlet i en fællesledelse i Odense. At have egen konsulent var en betingelse for at kunne rådgive om en investering sammen med en økonomikonsulent.

Det var lige som al anden udvikling selvfølgelig kommet alligevel, men det kom for min tilværelse til at betyde, at jeg i en lang årrække var medlem af bestyrelsen, som var opdelt i driftsgrene lige indtil foreningerne på Fyn samlede sig i det fælles center, der nu hedder Centrovice og som ligger i Vissenbjerg.

Udvidelse af svineproduktionen

I 1972 besluttede vi at udvide svineproduktionen alvorligt. Beslutningen var inspireret af udsigten til, at Danmark ville tilslutte sig de Europæiske Fællesskaber, og hvad landbruget angik mente alle, at der ville være store fordele ved en udvidelse af eksporten af fødevarer. Tilslutningen til EF kom da også i 1973.

Økonomien var stram, og det var planen at bygge en stor hal så billigt som muligt i forbindelse med den bestående svinestald. Spær af stål og en beklædning med 2 lag aluminium med glasuld imellem var det billigst tænkelige. Selve beklædningen kunne bruges i nogle år, og så kunne den, hvis der blev penge til det, forbedres som en slags vedligehold, der kunne trækkes fra i skat, hvis der vel at mærke var indkomst til det. Grøn og grim kom den til at stå i Solveijgs staudebed helt forbi stuehuset. Hele opbygningen bortset fra rejsning af de store stålspær kunne laves med en ekstra medarbejder og en nabo til hjælp.

Indretningen blev udført med færdigt staldinventar, som et par virksomheder var begyndt at markedsføre. I stedet for den traditionelle indretning med løsgående søer, var der nu lave bokse med en so i halsbindsel mellem to indstillelige bøjlere og en stihøjde, der var tilstrækkelig til at holde sammen på de små grise. Det betød, at der nu var meget få smågrise, der blev klemt

ihjel af søerne. Boksene blev strøet med halm, og bagsiden kunne skubbes op for rengøring, og det hele kunne skubbes frem til en rende, der var forbundet med et udmugningsanlæg.

Nordfyns Landboforenings rådgivningstjeneste, som vi havde kontakt med, var betænkelige over for tanken om, at vi skulle styre en besætning på 100 søer. Der ville blive meget at registrere, men det var da spændende, at nogen ville prøve, syntes de. Stalden kom til at fungere indtil 1985.

Kvægbesætningen sælges

1975 blev der taget en stor beslutning. Det gik op for os, at vi ikke var dygtige nok til at fremtidssikre to produktionsgrene. Vi bestemte derfor, at det var mælkeproduktionen, der skulle udvikles, og hele besætningen blev solgt. Køerne blev solgt til start af en ny besætning, og alt opdræt blev afhændet til en kusine og hendes mand, der startede besætning i Billund. Når det nu skulle være, var jeg glad over, at det blev familien til del. Tidspunktet var gunstigt, da besætningerne var i vækst i hele landet. Alligevel var det med vemod, at vi sagde farvel til jerseykøerne.

Den tomme stald byggede vi for små penge om til drægtige søer, der blev opstaldet med bindsler i de gamle kobåse. Stalden var i mellemtiden blevet forsynet med et kædeanlæg til udmugning, der forsynet med medbringere kørte rundt i begge stalde, som før havde været brugt til køer og opdræt. I alt en udvidelse af sobesætningen til 200 grisesøer.

Samme år byggede vi en såkaldt "klimastald". En landmand fra Herning havde eksperimenteret med tidligere fravæning af smågrise, som hidtil havde fundet sted i 8 ugers alderen over alt i verden. Hvis de små grise fik optimale forhold med varme, klimastyring, hygiejne og det rigtige foder, kunne de sagtens undvære deres mor i en alder af 3 uger. På den måde ville soen blive skånet for den barske behandling af de voks-

ne grise, og selvfølgelig kunne søerne blive drægtige igen tidligere.

Det viste sig, at forventningerne til alle fordele ved systemet gik i opfyldelse, og allerede året efter fik vi bygget yderligere 3 af den slags stalde. Fundamenterne med gyllekanaler indeholdende udsugningsanlæg støbte vi selv, og stalene blev opført af firmaet ”Nybo Stalde” i Herning som byggeelementer. Varmen fik vi fra oliefyret i stuehuset. ”Nybo Stalde” var virkelig først på markedet med ideen.

I Sverige opstod et firma med en lignende ide, og selv om de var en smule bagefter ”Nybo Stalde”, påstod de, at stalde fra ”Nybo Stalde” var et plagiat af deres og anlagde sag mod dem. Retten gav det store firma så meget medhold, at en dommerkendelse stoppede byggepladserne i Danmark, men ”Nybo Stalde” vandt selvfølgelig sagen, men de overlevede ikke den lange sagsbehandling og gik konkurs. Det syntes jeg var helt urimeligt.

Foderet til de små, tidligt fravænnede grise var ikke udviklet i foderstoffirmaerne endnu, men en maskinstation i Årslev startede import af en blanding fra Tyskland, som bestod af de nødvendige aminosyrer og vitaminer og mineraler. På en lastbil var der monteret et blandeanlæg, der var i stand til at suge vores egen avl af hvede til sig og formale og iblande produktet fra Tyskland. Det var en fremgangsmåde, som vi næsten var ene om at have. Det var en spændende tid, og det gik helt efter forventningerne.

Året efter fik vi kontakt fra ”Landsudvalget for Svin”. Egentlig har jeg aldrig syntes, at navnet er særligt flatterende, men det hedder det altså stadig den dag i dag.

Der var interesse for at følge udviklingen med den tidlige fravæning af grisene med nøjagtige data. Det førte til et samarbejde, som fortsatte i alle årene indtil min pension. Man havde startet

projektet ”rullende afprøvning”, som gik ud på at følge resultaterne med afprøvning af både staldinventar, forskellige fodermidler, og produktionsmetoder osv. i en almindelig besætning. Eventuelle tab forårsaget af en afprøvning blev erstattet, og nyanlæg i forbindelse med forsøgene blev finansieret, men ellers var systemet kendt for at være en yderst billig måde at samle erfaringer på. Der var altid flere forsøg i gang på Damgård, og fordelene for os var, at der hver uge kom en assistent på besøg for at indsamle de nødvendige data. For medarbejdere og os selv var det selvfølgelig vigtigt med en vis disciplin, men også det kan være en fordel.

Til inseminering af alle søer var det nu muligt at købe sæd fra landets bedste orner og følge med forbedringen af de generelle arveanlæg uden at indkøbe dyr fra avlsbesætninger overhovedet. Det betragtes som en stor fordel for dannelsen af immunitet mod de sygdomme, der kan forekomme i en lukket besætning. Soens kontakt med en orne og lugten af ham er vigtig for et godt resultat ved inseminering; dog kan det erstattes med indkøb af en sprayflaske med lugten. Den kunne leveres sammen med sæden.

Med hensyn til medarbejdere har vi i hele vores liv stort set haft elever, der med stor lyst til læring og uddannelse har arbejdet med henblik på selv at komme i gang med landbrug af forskellig art. For en del af dem er det blevet til virkelighed, og vi har haft kontakt med flere af dem efter opholdet hos os. De har alle sammen fået varm mad til middag takket være Solvejg og logi enten i vores eget hus eller i huset ved gården. I en årrække blev huset Dahlsvej 4, overfor Skt. Klemensskolen også brugt til medarbejderbolig.

I 1983 byggede vi delvis med egen arbejdskraft et nyt maskinhus til den voksende maskinpark, og det gamle maskinhus blev ombygget til kornopbevaring.

Svineholdet opgraderes 1985

1985, endnu en stor ombygning. Erfaringer med større besætninger var begyndt at antyde, at det kunne være lettere at styre sundheden med en bedre hygiejne, der bedst kunne praktiseres med stalde, der kunne tømmes helt for dyr, blive vasket med højtryksrensere og bagefter desinficeret. Derfor var planen at ombygge hele den store hal til mindre rum helt adskilt fra hinanden. Det blev tilpasset produktionen pr. uge, hvilket betød 14 fødsler, 140 fravænnede smågrise og 14 insemineringer.

I praksis var der behov for 5 fødselsafdelinger og brug for 3 flere klimastalde end de 4 bestående klimastalde. Efter dette system kunne alle afdelinger tømmes og rengøres 1 gang om ugen. Fordelen var naturligvis at rengøringen i en helt tom stald er meget mere effektiv, men især var det en fordel at alle dyr i en stald havde samme alder af hensyn til begrænsning af smittefaren. Ulemperne ved staldtypen er, at det er vanskeligt at udvide størrelsen af besætningen. Den tidligere kostald blev endnu en gang bygget om til de drægtige søer. Denne gang i bokse fordi vi var vidende om, at bindsler til søer ville blive forbudt. Søer med bindsler havde 90 cm brede båse og kun gitter et stykke foroven i boksen for ikke at beskadige hinanden med bid. Altså var der meget mere plads at ligge på. I de nye bokse, der nu skulle være fremtiden, var man nødt til at begrænse bredden til ca. 70 cm, så de under ingen omstændigheder kunne vende sig helt omkring. I dag er de drægtige søer opstaldet

Grisene blev midlertidigt sat på friland, mens stalden blev bygget.

i fritgående i grupper. En af de helt store fordele rent driftsmæssigt var, at det nu kunne lade sig gøre at lave en ugeplan over det nødvendige arbejde, henholdsvis rengøring, flytning, tømning af staldafsnit, inseminering og tilsyn med fødsler osv.

Staldens indretning med 70 cm brede båse til svinene.

De første forsøg på at fremstille programmer til driftsstyring begyndte at komme frem i disse år. Vi forsøgte med et af de første på en Commodore 64. I samarbejde med udvikleren blev det nu muligt at indtaste alle data, udskrive arbejdsplaner og rapporter over den opnåede effektivitet. Alternativet var at indsende lister til rådgivningscenteret, så arbejdet kunne foregå der.

Biogasanlægget

Året 1988 blev et travlt år på grund af en ny udfordring. En driftig landmand i Fangel fik den ide, at man kunne bygge et fælles biogasanlæg. Han inviterede til møde i Fangel Forsamlingshus for landmænd i omegnen og rådmann Lenart Larsen fra Odense Kommune. Han var foregangsmand for udviklingen af fjernvarmen i kommunen, og han var meget positiv for ideen. Det var meningen at bygge et biogasanlæg, der kunne forbedre de miljømæssige konsekvenser ved overgang til gylle. Det vil sige en mulighed for bedre at kunne udnytte næringsstofferne i den afgassede gylle, samtidig med, at lugtgenerne ved udbringningen ville kunne nedbringes væsentligt. Efter en lang række møder

blev det muligt at opføre et anlæg, der som et A.M.B.A. kunne placeres på en indkøbt grund ca. i centrum for de gårde, der blev andelshavere.

Finansieringen af anlægget var så rummelig, at der var plads til en samlet miljøgodkendelse af alle gårde og etablering af både en fortank til afhentning af den rå gylle og en større opbevaringstank til den afgassede gylle, der kom retur fra anlægget. Senere er en del af gårdene blevet udbygget med flere gylletanke, der ligger tæt på marker i det åbne land, hvor gyllen kan bruges. Biogassen blev i første omgang afbrændt i stort gasfyr, der var tilsluttet Odense Fjernvarme. Senere blev anlægget udbygget til også at producere strøm.

Fangel Biogasanlæg blev i 2001 overtaget af firmaet "Bigadan". Driften af anlægget var allerede den gang for krævende for landmændene, og udsigten til store omkostninger til vedligeholdelse og nyudvikling, var den egentlige årsag. Andelshaverne, der stadig er afhængige af anlægget, har beskyttet deres interesser med en god leveringsaftale.

Fra anlæggets åbning og i årene fremover var der store problemer med lugtgener, og vi måtte lægge pres på de involverede firmaer for at få forbedret forholdene. Der manglede forskning på området. Den omstændighed, at der ved ansøgning om tilskud var et krav om, at anlægget

skulle være anderledes og nyt i forhold til de få tidligere anlæg, der var i drift, tror jeg også spillede en rolle. Måske skulle man have bygget videre på de erfaringer, der allerede fandtes.

Som et eksempel på udviklingen gennem årene kan jeg nævne, at alene Damgård i min periode, udover den gylletank på 870 m³, der fulgte med medlemskabet af biogasselskabet, fik behov for 2 yderligere tanke på henholdsvis 1000 og 1500 m³.

Miljøkrav og lovgivning for udbringning af gødning har selvfølgelig også spillet en rolle. I årenes løb har der været behov for mere areal og det har resulteret i følgende indkøb:

- 1968: 6 ha fra en ejendom Østermarksvej 55 i Fangel.
- 1982: 17,5 ha fra Kohavegaard, Kohavegyden 6 i Dømmestrup.
- 1990: 52 ha fra Vangededgård, Vangededgårdsvej 50.
- 2001: 28 ha fra Anneksgården, Dahlsvej 75.

I alt 146,5 ha, heraf tilkøbt 103,5 ha.

1992 blev året for den sidste udbygning på Damgård. Til trods for, at jeg har nævnt, at det var vanskeligt, besluttede vi os for en ny bygning sammenbygget med de bestående. Den rummede 2 farestalde en stald til opdræt af supplerende søer og 2 nye klimastalde. Det var det, der skulle til for at få 2 ugehold mere og i alt 500 søer.

Vækstfremmersagen

1995 besluttede landbruget, at man frivilligt ville ophøre med at bruge antibiotiske vækstfremmere i foderblandingerne til svin. I forsøg med små mængder af antibiotika i foderet havde man konstateret, at det gav økonomiske fordele med hensyn til vækst og måske også sundhed. Ulemper ved brug af antibiotika i små mængder kendte man godt, men den blev dengang ikke taget særlig alvorlig. Alvoren skulle understreges i form af en kampagne, som blev forberedt til mindste detalje. Udsendelsen på TV, skulle ligge lige før TV-avisen, som bragte et større indslag. Der skulle selvfølgelig også være optagelser fra et staldanlæg, og vi blev ringet op af Peter Gæmelke, der var formand for Landbrugsrådet, og som fik os overtalt til, at det kunne foregå hos os. Jeg husker det som noget af det største ansvar, jeg nogensinde har følt. Ud over de optagelser, der blev vist, blev der taget en masse andre optagelser, som ikke havde så meget med sagen at gøre, og det, der ikke blev benyttet i det egentlige indslag, kom hele tiden frem i senere udsendelser om svin. Først efter flere kontakter til DR fik vi fjernet billederne fra DR's arkiv.

Den nye farestald under opbygning, 1992.

Orkanen i 1999

Stalden fra 1995 fungerede fint indtil 3. december 1999, hvor orkanen rev hele taget af og lagde det oven på den store hal mod vest, i en forfærdelig tilstand. Dele af taget ødelagde også taget på stuehuset, som ellers ville have havde

En fareboks i den nyopførte farestald.

været intakt. Da braget kom, gik jeg ud i stalderne for at se, hvad der var sket. I den nye stald var dyrene helt rolige, men luften var kold og ren. Da jeg kiggede i vejret, så jeg, hvad årsagen var. Der var skyfri himmel og udsigt til stjernerne.

Jeg tænkte på resten af gården med det selvbyggeri, vi havde præsteret i tidens løb, men paradoksalt nok, var der kun skader på det helt nye.

Det blev en dag med mange beslutninger. Allerede samme aften havde vi kontakt med forsikringen, der foreslog at tage kontakt med en håndværker allerede samme aften, med henblik på at overdække staldrummene. Vi var jo ikke de eneste, det var gået ud over, og Falck, som vi havde en kontrakt med om den slags ulykker, kunne ikke tage sig af vores tilfælde. Allerede næste dag til middag besluttede forsikringen sig for at alle dyrene skulle evakueres, og samme eftermiddag kom der 2 lastbiler med anhængere, for at hente 28 søer med helt små grise, 280 fravænnede grise fra klimastaldene og ca. 50 sogrise til opdræt. Da jeg spurgte vognmanden, hvor de skulle hen, sagde han, at det vidste han ikke, men han havde fået besked om at køre i retning af Tyskland, og at han ville få besked under kørslen. Det, han havde læst på bilen, var under ingen omstændighed en salgsvare i Danmark, mente han. Jeg har aldrig senere fået at vide, hvad der blev af dyrene.

Det ødelagte tag hejses ned på jorden, 1999.

Sammen med en konsulent fra landbrugsrådgivningen lavede vi så en samlet opgørelse af tabet på både dyr og bygninger. Et af problemerne var, at der jo i de uberørte staldanlæg var dyr i hold, der skulle indsættes efter ugeplanen. Dem var der ikke mulighed for at opbevare allerede efter en uge. Erstatningen af disse ville forsikringen ikke dække, og dermed blev beregningen i første omgang underkendt.

Vi måtte bøje os for forsikringens afgørelse, og problemet blev løst ved i en periode at lade ugeholdene føde deres grise i drægtighedsstalden, hvor de selvfølgelig ikke kunne opfostre dem. Det var så min forbandede pligt at overvåge fødslerne i stalden så godt det var muligt, så afkommet kunne blive aflivet skånsomt. På den måde kunne søerne efter en periode, som passende i forhold til deres ugehold, blive drægtige igen, og blive i besætningen. Højdrægtige søer må i øvrigt ikke tilføres slagteriet.

Allerede dagen efter var vores tømrer i gang med at reparere bygningen. For at det kunne gå

stærkt, blev der opstillet en stor kran, der kunne løfte hele den ødelagte tagkonstruktion væk fra byggeriet og ud i græsfolden bag huset. Efter 6 travle uger var forholdene nogenlunde normale, så vi kunne få oplevelsen lidt på afstand.

Afvikling

2 år efter stormen begyndte vi at tænke på, om vi skulle blive med at vedligeholde og udbygge produktionen helt til vores pensionsalder, eller om det var tiden til at tænke på afvikling. Stilstand forekom at være en form for afvikling, og vi fik den ide at samarbejde med en yngre landmand, som var interesseret i udvidelse af sin smågriseproduktion i Volderslev, og også på et senere tidspunkt at tilkøbe jorden fra Damgård, for at få harmoni i en større produktion. Resultatet blev, at vi kunne lave en aftale, der gik på, vi overtog en stor del af markarbejdet hos ham med vore maskiner, og han købte vores besætning af svin og lejede staldene.

Samarbejdet gik godt i 5 år og kunne også have fortsat lidt længere, men i 2006 var han interesseret i en ombygning af staldene på Damgård, og derfor syntes vi, at det var tiden at sælge gården til ham. På det tidspunkt var der 146,5 ha.

Hvorfor udviklingen går så stærkt i svineproduktionen i hele verden kan jeg måske beskrive på denne måde. Den gang jeg var landbrugsselev var min månedsløn 250 kr. Det svarede den gang til tre fjerdedele af værdien af en slagtegris. Den sidste elev vi havde ansat på gården, fik i løn hver dag værdien af en slagtegris.

Vores liv med landbrug har aldrig været kedeligt. Vi har haft besøg fra store dele af Europa, Rusland, Japan, Kina og endda fra Nordkorea, der skulle skabe produktion af svinekød til militæret. Mange skoleklasser har gennem årene været på staldbesøg, og det eneste problem, synes jeg, har været, at dagene har været for korte, men aldrig kedelige.

En "bydreng" på landet

Erindringer fra Svenstrup 1949-54

Af Jens Hæstrup

Vi var en familie på far, mor og tre børn, der i efteråret 1949 flyttede fra Odense ind i den røde villa på Svenstrupvej 66. Far var historielærer på Sct. Knuds Gymnasium og mor var hjemmegående med os børn. Inger

var den ældste og gik i 1' ste mellemskoleklasse på Sct. Knud - Bodil og jeg kom i Stenløse Skole, der jo dengang var en lille landsbyskole, som lå mutters alene på markerne øst for Stenløse Kirke.

Når jeg stopper med at fortælle mine barndoms-minder i 1954, da jeg var 11 år, skyldes det, at jeg fra Stenløse Skole blev optaget i Sct. Knuds Gymnasiums mellemskole. Dermed sluttede stort set også mit liv som landsbydreng. Og så var det jo også lige netop omkring den tid, hvor det traditionelle landsbysamfund på rigtig mange områder gik i opløsning. En lille slider, den grå Ferguson, overtog hestenes og en stor del af karlenes arbejde – næsten alle karle og efterhånden også de fleste tjenestepiger forsvandt i løbet af få år, og landsbylivet blev et meget andet.

Men jeg var altså en lille 6-årig bydreng, der pludselig dumpede ned i et traditionelt bondesamfund. I starten blev jeg vist opfattet som en, der afveg temmelig meget fra sådan som drenge på landet normalt så ud og opførte sig. For min mor var det ikke en skam, at sende sin søn i skole med lappede bukser, selv om lappens farve var en anden end buksernes. Men

herude satte alle en ære i, at skolebørnene gik i tøj uden lapper. Fra den første dag fik jeg i Stenløse Skole øgenavnet "Tøjhund" – lige som en legetøjshund syet sammen af forhåndenværende lapper. Min mor mente det godt, men havde altså ikke endnu afkodet landbokulturen!

På trods af øgenavnet, som jeg nu ikke tænkte noget videre over, oplevede jeg stort set alle kammerater og absolut alle voksne som venlige, ofte humorfyldte og meget imødekomne, og på kort tid oplevede jeg mig selv som et -næsten-fuldgyldigt medlem af landsbylivet. "Næsten" skyldes først og fremmest, at jeg var helt bevidst om min meget privilegerede tilværelse i forhold til de andre drenge: Jeg elskede at være med i arbejdet i stalden og på markerne, for i modsætning til gårdmandssønnerne, var det ikke noget af det, jeg *skulle*, jeg kunne jo bare gå hjem, når jeg havde lyst. Derfor var det også sjovt sammen med Hans Ove om lørdagen at skuffe og rive Johansens store gårdsplads, hvad der ellers var små drenges hadearbejde. Og jeg lærte hurtigt at gå i korte bukser og træsko eller gummi-støvler og blev forsynet med et strikket "kors", så det lange hår ikke faldt ned foran øjnene, når der skulle fodres svin eller hakkes roer. Efter

Svenstrupvej 66.

skoletid levede jeg det meste af mit liv på gårdene og var ikke længere en bydreng på landet. Men når jeg kom hjem, var jeg til gengæld blevet en bondedreng i et byhjem. ”Expressæben” med slibemiddel i lå nu side om side med ”Palmoliven”. Jeg kan huske, mine søstre engang i fuldt alvor spurgte min far, om han ikke godt kunne sende mig ud at spise i køkkenet, fordi jeg altid lugtede af stald. Sagen endte med, at det ikke var nok at vaske de synligt beskidte knæ og hænder, men at jeg også skulle skifte de alt for snavsede bukser og skjorte, når jeg havde været i stalden.

Erindringer er ofte meget stedsbestemte, og en tænkt tur ud ad min barndommens gade bringer et mylder af minder frem. Med udgangspunkt i mit barndomshjem kunne jeg vælge at gå i tre retninger, der på hver deres vidt forskellige måder var spændende for mig. 1) ad vejen ned forbi Svenstrup, over Stenløsevej og videre til højre op forbi Damgaard til Dømmestrup 2) den modsatte vej gennem Sct. Klemens og Stenløse, op ad kirkegårdsbakken til cykelstien og med den over markerne til skolen 3) ad den gamle grusvej mellem Didriksens hønsehus og LAB-husene, over jernbanen og ned til Svenstrup Skov og Odense Å. De tre veje vil jeg bruge som kapitler i mine mindelser fra barndommen i Svenstrup.

Fra Svenstrupvej til Dømmestrup

Vi var flyttet ind i en velbygget villa, der omgivet af en stor have lå alene på markerne mellem Hans Johansens gård og Svend Smed. Huset var fra 1920-erne og efter sigende bygget som en landmands aftægtshus. Hvad det var for en bonde, kunne jeg godt tænke mig at vide, for det var godt nok en stor pensionistbolig. Senere blev huset solgt til en skomager. Oppe på loftet lå der store bunker af flot, indfarvet fiskeskind, der under krigen blev brugt af skomagere som erstatning for læder og senere af mig til utallige andre formål.

Lige over for nr. 66 lå ”Didriksens Hønsehus”. Parcellen var engang udstykket fra ”Elysium” og formodentlig har huset engang været beboet af Dreyers høns. Nu tilhørte hus og have autoforhandler Didriksen fra Odense, som formodentlig overnattede der en gang imellem, men huset var lukket inde bag en meget høj og helt tæt tjørnehæk, så jeg hverken så eller hørte noget til ham.

Anderledes var det med det næste hus ”Elysium”. Her var adgangsnyglen Karsten Hedemann, der blev min bedste ven gennem hele barndommen. Det er selvfølgelig ikke rigtigt, men jeg husker det, som om vi var sammen hver dag, ofte i den store parkagtige have, hvor skyggen fra gamle træer skabte en eventyrverden med en stor blød mosplæne, flade enebærbuske, der dannede herlige mørke huler. Dertil den forladte tennisbane, hvor planter brød op gennem det røde grus og næsten bedst, det forfaldne lysthus, der var kilet inde imellem tre vældige stammer af en enorm sølvpoppe. Den skulle efter sigende være Fyns største, og var under alle omstændigheder et vartegn for Svenstrup, der kunne ses mange kilometer væk. Og så var poplerne et naturorgel. Der skulle ikke meget vind til, før man kunne høre lyden af de tusindvis af raslende blade, om efteråret forstærket af en intens knitren fra store stæreflokke, der samledes i trækronerne.

Elysium, Svenstrupvej, som det så ud engang.

Kuskehuset, på Svenstrupvej, der hørte til Elysium.

Elysiums have strakte sig helt ned til Svenstrups gamle landsbygade, som jeg egentlig kun brugte, når jeg skulle videre til Svenstrupskoven. Husene og gårdene var ikke så interessante for mig, af én simpel grund: der boede ingen børn i nogen af husene! Alligevel var der noget særligt ved tre af dem. Det første var et lille gammelt bondehus, hvor "gee'mutter", gedemutter, boede. Jeg har aldrig hørt andre navne for den store, gamle kone, der hver dag med slæbende skridt gik turen ned gennem Svenstrupvej i sin gamle blåmønstrede kjole, brune strømper, der hang nede om anklerne og de store gummitøfler. Egentlig var hun vist meget venlig, for når vi en sjælden gang henvendte os til hende, så smilte hun. Men smilet blottede to-tre lange og sorte tænder, der var placeret lidt tilfældigt i munden, og det forskrækkede os så meget, at vi aldrig hørte, hvad det var, hun sagde. Gedemutters daglige tur ned ad gaden gik til købmand Skov, der altid havde sat noget brød og nogle fødevarer til side til hende. Over for gedemutters hus på den anden side af vejen boede vognmand Kristoffersen, der var interessant, fordi han havde byens eneste lastbil, en førkrigsmodel, der humpede gennem Svenstrupvej i et tempo der gjorde, at vi altid prøvede, om vi kunne løbe den op. Hvad Kristoffersen kørte med og hvor han kørte hen, blev jeg aldrig klar over. Længere nede lå Jørgen Jørgensens firelængede gård. Han var sognerådsformand. Uden jeg overhovedet anede, hvad en sognerådsformand var for

noget, havde jeg en fornemmelse af, at det var noget meget stort, at han betød lige så meget for byen som Chr. Skov, og derfor næsten var på niveau med pastor Balslev.

Skråt over for Elysium lå Hans Johansens gård. Jeg blev meget hurtigt kammerat med den yngste søn Hans Ove, som kunne rådgive mig i meget af det, der var relevant for en begynder i landsbydrengelivet: pasning af kaniner, månedsduer og høns samt indretning af kaninbure og rugekasser til høns og duer. Det var også Hans Ove, der inspirerede mig til at kapitalisere mine husdyr: Duerne kunne gratis spise sig store og fede på marken, og mine forældres venner gav god pris for velnærede dueunger. Kaninernes mad kunne om sommeren samles i grøftekanten. Om vinteren havde jeg et godt depot af tabte roer, og Haarby Fjerkræslagteri var fast aftager af unge landkaniner -hvor svært kunne det være. Han kunne også fortælle mig, at en god del af kapitalen jo skulle gemmes til årets klart vigtigste begivenhed: Dyreskuet i Odense, hvor vi begge havde kaniner med. Men han kunne også lære mig mere specielle færdigheder som at røge rygeost med brændenælder over en gammel mælkejunge – så vidt jeg husker, blev der hver anden dag lavet to oste, som blev serveret til aftensmaden i folkestuen til karlene og pigerne. Hans Ove og jeg var altid ude. Vi legede aldrig inde i huset, men jeg husker de 3 store stuer, hvoraf den ene, den fine, kun blev brugt, når der var gæster og den største og bageste, stadsestuen ud mod haven, alene blev åbnet ved ganske specielle lejligheder, når der var mange gæster. Hvis man en sjælden gang fik listet sig derind, blev man mødt af en helt særlig tavs, kølig stemning af gamle dage. Hans Ove havde 3 ældre søskende. Inger gik jeg i klasse med. Hun kunne én ting, der gjorde et stærkt indtryk på mig: Hun kunne kniple, og den hastighed hvormed hun kunne flytte knappenåle og "kniplepinde" i et præcist forudbestemt mønster måtte overstige enhver drengs fatteevne. Ufatteligt var det også, at en af storebrødrene havde

valgt at gå i skole på Mulerne i Odense, i stedet for at blive herude i paradiset.

Lindegården på Svenstrupvej.

Gårdens lade var meget stor og moderne med indkørsel i gavlen ud mod Stenløsevej direkte ind på 1ste etage. Her stod tærskværket i samme etage som halm- og kornloftet. På andre gårde husker jeg, at karlene skulle bære tunge kornsække på op til 100 kg (!) op ad en stige til kornloftet oven over. At lægge negene ind i tærskværket var alt for farligt for os drenge, men at ”tage fra” og stable baller oppe på halmloftet når ballerne kom op med halmtransportøren, det var lige noget for os. Men det stillede krav til os om at rubbe neglene, til at kunne samarbejde og at være vedholdne. Det gav os også et ansvar. For hvis der ikke blev taget fra i tide, endte det med kaos på halmloftet og måske stop i tærskningen. Sådant en tærskedag kunne godt blive lang, og i løbet af dagen blev luften i laden mere og mere tæt af støv, som satte sig som en klistret belægning i næse, mund og hals, og avnerne, især avnerne fra byghalmen, gav kløe og smårifter overalt på kroppen. Til gengæld var halmloftet verdens suverænt bedste legeplads. Der kunne laves alle tænkelige spring ned i halmen fra forskellige højder, med øvelse krydret med en saltomortale. Og så var der gemmelege, hvor den modige kunne blive fuldkommen væk ved skjule sig i spalter mellem ballerne eller ude under taget. Det kunne blive en skrækblandet leg, hvis man oppe fra toppen af Johansens store

halmloft tog dødsruten og gled helt ned til ned gulvet i det smalle mellemrum mellem halm og tag.

Bondedreng hos Borreby Greve

Johansen var vistnok en dygtig landmand, og han var meget tilbageholdende med at inddrage de mindste børn i arbejdet med dyrene og på marken. Verden så helt anderledes ud nede i Hans Borreby Greves hvide gård på den anden side af Svenstrupvej, og det var hos Greve, jeg oplevede at føle mig som en rigtig bondedreng. Bortset fra de store forskelle i personlighed mellem de to naboer, havde Greve i modsætning til Johansen ingen sønner boende hjemme, men to piger, Inger og Else. Storebroderen, Knud, var taget hjemme fra (mon ikke han var karl på en anden gård? – jeg husker ham mest for, at han, når han var hjemme, spillede fodbold med os i bare tær på gruset i gårdspladsen, og at han kunne skyde, som en hest sparkede). Greve var derfor interesseret i få selv en bydreng lært så meget, at jeg ind imellem kunne give en hånd med i stald, lade og på marken. Set med nutidens øjne var meget af det, jeg fik lov til på kanten af det forsvarlige, men jeg er Borreby Greve evigt taknemmelig for alt hvad jeg fik prøvet og lært - og for så vidt også mine forældre for, at de ikke stoppede det.

Jeg fik lært at fodre svin med valle og ”grutning”, at lave roehakkelse og gav også en hånd med, når tomme båse skulle renses og kalkes. Det var vigtigt, for flueplagen var overvældende. Der sad i tusindvis af fluer overalt på vægge, vinduer og griserygge, og det store kar med valle (svarer til skummetmælk) var altid totalt dækket af et lag døde fluer. Det var altid spændende, når søerne faredede (fødte). Hvor mange pattegrise kom der, og var der patter nok til dem alle sammen? Det var utroligt at se, hvordan den ene pattegris efter den anden blev presset ud af det store, gryntende dyr og afleveret som slimede næsten døde klumper, indtil

Grevegården før branden i 1997.

vi fik gnubbet dem tørre og levende med en halmvisk, og så fik dem lagt til patterne. Der var jo ind imellem nogle, der ikke lavede op og blev lagt i et hjørne af båsen. Jeg husker engang, at der var en pattegris, som Greve havde dømt død og lagt i hjørnet, men jeg må have set livstegn, for jeg spurgte ham, om jeg måtte prøve, om jeg ikke kunne få liv i den. ”Du må få den, hvis a’ du ka’ få liv i `en”. Jeg fik søreme liv i den, men Greve glemte nu sit løfte! For en dreng var det også voldsomt interessant. Når der blev sat en orne til en so, og ornen ofte i bogstavelig forstand skulle have en hånd med. Tidligt fik vi børn på den måde syn for sagn om, hvad der skulle til, for at et hunvæsen kunne blive gravid. Det var nok også derfor, at vi kunne fnise henrykt af vores lærer i Stenløse Skole, frøken Ørgaard, når hun hørte lyden ude i legepladsgruset af kærestens Vauxhall, sagde til klassen på sit ”fine” lidt snøvlende sprog: ”Jeg skal lige op i lejligheden og or’ne noget”.

Køerne havde jeg ikke så meget at gøre med. Det var vigtigt for mælkeydelsen, at malkningen havde faste rutiner, det var specialarbejde for bonden eller fodermesteren. Men jeg fik da lært at eftermalke (malke den sidste mælk ud efter malkemaskinen), hvad jeg fik gavn af 25 år efter, hvor jeg på Færøerne blev ferieafløser for bonden og skulle malke køerne på marken. Til gengæld var det et overskueligt arbejde for en dreng at skovle kokasserne ned i grebningen, så køerne ikke jokkede i dem, og derefter skabe frit løb i grebningen, så urinen kunne finde vej ned til afløbet. Det var jo den gang man holdt ”alje”

(urin) og ”møg” (kokasserne) adskilt. Jeg har nok ikke været stærk nok til normalt at muge ud (køre gødningen fra stalden ud på møddingen), for jeg husker, at det kun var ind imellem, jeg baksede med at styre en trillebør med møg ud ad møddingens smalle bræddevej. For efterhånden som møddingen blev fyldt, blev bræddevejen længere og længere og chancen for at køre af vejen og ende i den dampende mødding tilsvarende større.

Hønsene havde jeg ikke noget at gøre med. Det var normalt konen i huset, der stod for det. Altså bortset fra, når der en gang imellem skulle muges ud, så blev drenge pludselig meget populære. Selv havde vi jo også høns, så der var ikke noget nyt der.

Med mine drengeøjne var det klart hestene, der var de mest spændende. Først og fremmest var de bare så kæmpe store. Så vidt jeg husker, var det ”Belgieren”, den belgiske hest, der var helt dominerende som arbejdshest. Af andre hest racer husker jeg kun, at husmand Rasmussen og landsbyens skraldemand, Madsen havde henholdsvis én og to ”Nordbagger”, den norske fjordhest, og at de ude på Damgaard havde en let hest, som vist blev brugt som ridehest. Hos Greve havde de to belgiere: ”Sorte”, der var en meget gammel vallak oppe i tyverne og ”Brunne”, som vist var halvt så gammel. Lugten og lydene fra hestene, der efter arbejde stod i båsen og gumlede hø, og ind imellem prustedede eller skiftede hvilestilling skabte en helt særlig stemning, som man aldrig glemmer. Men det der virkelig trak, var selvfølgelig at ride og at køre med hestevogn. Vi red uden sadde og stighbøjle (jeg har aldrig set en belgier med sadde – allersjældst med en sæk hen over ryggen), og tøjlerne var en stump reb eller høstbindegarn. Det var meget behageligt at ride på en belgier, fordi der over ryggraden var der en grube imellem de to rygmuskler, som fungerede som to store faste puder. Til gengæld var det svært at holde sig fast, når hestene var i trav. De var så store og

trinde og vores ben var så korte, at vi ingen chance havde for at holde fast med benene, men hoppede og dansede på rundt på den brede ryg, hvor det eneste faste holdepunkt var den ene hånds faste greb i mankens hår. At ride i skridt var dejligt, og at ride trav var bare skægt; galop var det sjældent hestene gad - og vi turde. For os drenge kunne ridningen ske på to måder. Vi red hestene til og fra markarbejdet, hvis der blev lavet arbejde, hvor det var praktisk, at redskaberne blev på marken. Det var med al seletøj på og var derfor rolige skridtture. Når så hestene ikke var i brug på marken, fik vi ofte lov til at låne dem til en egentlig ridetur. Vi red normalt ned til åen og Svenstrupskoven – det bedste var efter høst, når vi kunne ride på stubmarkerne, og allerhelst når der på marken var en masse bålpladser efter afbrænding af halm. Så kunne der rides i kunstfærdige mønstre - en udfordring for både rytter og hest. Efter jernbanens nedlæggelse, blev jernbanespooret en oplagt ridesti, men det løse sand var tungt for hestene. Jeg tror, at vi som ryttere normalt var meget hensynsfulde, men jeg husker én gang, hvor vi gik lidt over strengen. Da var jeg lidt ældre og har nok pralet over for mine klassekammerater i mellemskolen med, hvor sej en rytter jeg var. Sammen med en klassekammerat fandt jeg på, at vi skulle være cowboys, som med lasso skulle jagte de kalve, der gik på skråningerne ned mod åen. En belgier på en stejl skråning løber bare ikke. så det var ret begrænset, hvor mange kalve vi fik lassoet, og hvor stressede de nåede at blive. Generelt var begge Greves heste uendelig tålmodige med os unge ryttere. Når vi faldt af, og det gjorde vi mange gange, så stod de bare og ventede, indtil vi fik os samlet sammen. Jeg har ikke erindring om, at vi nogen sinde kom alvorligt til skade. Men hvordan vi overhovedet kom op på de kæmpe dyr, det husker jeg ikke og det forstår jeg egentlig ikke – men vi må på en eller anden måde have hjulpet hinanden, ellers har det ikke kunne lade sig gøre. Som ryttere var vi alt andet en seje. Det var jeg til gengæld, når jeg af Greve fik lov til at være vognkusk, og når vi var på

markarbejde med hestene. Jeg tror ikke, at jeg som smådreng nogensinde fik lov til at køre en vogn alene, men bare det at være den, der havde tømmerne i hænderne og bestemte fart og retning - det var en fed fornemmelse. Det var også en fryd at sidde på den ene af hestene i tospandet og på den rare måde få den ene ben mast mellem de to kæmpe hestemaver og være helt tæt på hestens lyde og lugte. Lige så godt var det, når jeg fik ansvaret for at ”køre frem”: at få hestene til at gå og stoppe med høstvognen afpasset efter, hvor hurtigt karle eller piger kunne lange negene fra traverne op på vognen. Bortset fra roehakning var det vist det eneste tidspunkt, hvor der var kvinder i marken. Når høsten skulle hjem, inden der kunne komme regn, skulle alle mand af hus – og altså også både konen og pigerne på gården. Hos Hans Johansen husker jeg, at gamle lærer Bruntse og hans kone begge var med til at ”lange op”. Det gav respekt og burde være et ombud for alle lærere! Når der var kvinder på marken, betød det også, at der helt undtagelsesvis kom en kurv med saftevand og madder. Efter høsten skulle efterladt halm rives sammen til lange baner. At

En sjælden gang var der piger med. Forrest Jens og Else Marie Greve. Bagerst Bodil og Inger Greve. 1951.

køre med den store hesterive var det eneste, jeg fik lov til at lave helt på egen hånd, men på de dage voksede jeg også en halv meter. Det, jeg husker som det mest ansvarsfulde arbejde, var dog at være med til at lægge negene på den helt rigtige måde på høstvognen, men hvorfor var nu noget særligt? Greve havde en ”gummivogn”, en almindelig åben fladbundet vogn med gummihjul, men til høsten var der brug for en ekstra vogn, så der kunne køres kornneg hjem i pendulfart – det gjaldt om at udnytte de gode dage. Så blev den gammeldags, smalsporede ”kassevogn” forsynet med en ramme af brædder, der gjorde, at læsset kunne blive dobbelt så bredt som vognen. Men markvejene havde huller og hjulspor, så hvis de høje og brede læs ikke var lagt på den helt rigtige måde, skete det regelmæssigt, at især kassevognen med de smalle vognhjul af træ sank i og kom til at hælde faretruende, så det meste af læsset gled af. I værste fald kunne vognen vælte, hvad der kunne være farligt, hvis hestene blev forskrækkede. Alligevel blev der tit læsset meget højt, for jeg tror, der var en vis prestige i at køre med så stort læs som muligt. Så det var altid med en lidt nervøs fryd at sidde oppe på det høje læs på vej tilbage, specielt hvis de små skuldre var medansvarlige for hvor godt, negene var pakket. Ud over høsten skete det også, at jeg fik overladt hestetømmerne i forbindelse med ukrudtsharvning, tromling og ved radrensning af roerne. Så var det Greve eller en karl, der varetog styringen af redskabet, og jeg var næppe til nogen stor hjælp, men det var vel også mest ment som en sidemandsoplæring. Der var en type af markarbejde, hvor en dreng ikke blev inviteret inden for. Det var såning af korn og roefrø, som krævede stor præcision og pløjning, som både krævede både kræfter, erfaring og præcision. At pløje med hest er en enestående oplevelse, men det lærte jeg først, da jeg som 17-årig arbejdede i en forstplanteskole på Djursland. Toppen af kørsel med hest, som var forbeholdt bonden selv eller en særlig betroet medarbejder, var naturligvis at køre selvbinderen, der var en slåma-

skine med automatisk binding af neg, og med et forspand af tre heste. Æn af de tre heste var ofte en lånt hest, der skulle vænnes til at samarbejde med kusk og de andre heste - og der skulle stoppes på stedet, så snart der var ”propper” i maskineriet. Det kostede Greve et par fingre, da der engang blev kørt frem, mens han rensede kniven.

Bodil Hæstrup og Inge Greve. På læsset Knud Greve

Der, hvor vi børn gjorde mest gavn var nok i arbejdet med roer og kartofler, der var vigtige afgrøder for Svenstrupbønderne. Det var ikke uden grund, at landsbyskolernes efterårsferie enten blev kaldt ”roeferie” eller ”kartoffelferie”. Sukkerroerne blev kørt til sukkerfabrikken i Odense, og efter sukkeret var kogt af, fik landmændene en snehvid masse retur, der blev ensileret og brugt som grovfodertilskud til køerne. Greve dyrkede også roer til foder: fodersukkerroer og kålrabi. De sidste var store, runde, havde en flot gul farve, og i modsætning til sukkerroerne smagte de rigtig godt, syntes både drenge og kaniner! Og så kunne vi lave de fineste roelygter af dem. Det var den tids udgave af græskarmanden.

Det mest tidskrævende og trælse arbejde med roedyrkingen fandt sted i det sene forår og om forsommeren. Karle, piger, landarbejdere og altså også os børn skulle ”i roerne”. Det forgik ved meter for meter at gå med sin roehakke og hakke alt ukrudt væk mellem de små roeplanter, der stod med et hakkejerns mellemrum i uendelig lange rækker. Det var her, jeg kunne profitere af at være en bydreng og lige så stille liste hjem, når træthed og kedsomhed indfandt sig. Afhængig af forsommerens regnmængder skulle der hakkes 2-4 gange. Førstegangs hakningen var også en tynding af de små roeplanter, og det blev normalt overladt til mere rutinerede kræfter, men jeg fik da lært det. Om efteråret kunne vi være med til at tage roerne op. Først havde der været en maskine eller en mand med en kniv på en lang stang, der havde kappet toppen af planterne, og derefter en roeoptager, der havde løftet roerne fri af jorden. Det var nu vores job at samle roerne i små bunker, så det var lettere for karlene med en roegreb at skovle dem op i hestevognen. Om efteråret kunne en vandmættet lerjord være meget kold, og under alle omstændigheder blev vi afsindig beskidte. Også kartoflerne skulle vi samle sammen i små bunker. Men det var et meget rarere job. Sikkert fordi Greves kartoffelmarker lå på den mere sandede jord nede ved åen, så vi var fri for den tunge, kolde og klistrende lerjord, og fordi kartoflerne var så små og mange, at vi børn var mindst lige hurtige til at lave bunkerne som de voksne. De kartofler, der blev brugt til svinefoder, blev kogt på marken. Jeg vil aldrig glemme den fortættede stemning i hjørnet af marken, hvor det store kogekar var kørt ind, den røde ild fra kvasbålet under karret, den søde kartoffellugt og den tætte damp fra karret, der blandede sig med efterårstågen. Kartoflerne var melede, men alligevel kunne vi ikke lade være med at spise af dem.

Noget andet, der også var både meget stemningsfuldt og sjovt var, at vi på sommeraftener i godt vejr legede forskellige gemmelege, mest krongemme eller vinkegemme. Her legede både

store og små sammen, karle, tjenestepiger, gårdenes og husenes drenge og pige, og det kunne endda ske, at legen og latteren også lokkede bonden og hans kone ud. Sådanne aftener var også mine storesøstre med – ikke mindst på grund af karlene. Jeg kan godt blive lidt vemdigt over, at ”den bog i dag er lukket” for de unge på landet. Til gengæld kan de være glade for, at ”en anden bog også er lukket”: De små iskolde karlekamre med cementgulv, et klædeskab, et lille bord og en pindestol og en nøgen pære i loftet. Jeg husker, at en af karlene hos Johansen havde lavet sin egen geniale natlampe i form af et snoretræk fra el-kontakten henne ved døren, videre langs væggene til en bøjle der hang, så han kunne nå den fra sengen. Jeg ved ikke om pige kamrene var en smule bedre – dér kom jeg ikke.

Videre mod Dømmestrup

Lige før Svenstrupvej krydsede over Stenløsevej gik der en markvej fra til højre. De fleste af Greves marker lå ved den markvej. Næsten helt oppe ved Svenstrupvej boede Rasmussen i et gammelt bondehus. Han hjalp mig og min far med at lære os at slagte høns, duer og kaniner. Jeg kopierede nu ikke hans måde at slagte dueunger på. Han tog en unge i hver hånd, som han gemte bag ryggen. Så klemte han brystet så meget sammen, at de ikke kunne trække vejret. Det uhyggelige var, at jeg kunne aflæse aflivningsprocessen i Rasmussens ansigt.

I modsætning til Svenstrupvej var der oppe på Stenløsevej trafik med biler, som man ikke kendte. De kørte hurtigt, men de kunne stoppes! Og det med metoder, der gjorde Svenstrup og Stenløses drenge til hårdkogte kriminelle. Den bløde udgave bestod i, at vi med stor omhu pakkede en mursten ind i gavepapir, bandt fint silkebånd omkring, og lagde den indbydende pakke midt på vejen. Vi gemte os så i grøften et godt stykke væk, så at vi uden tanke for det potentielt farlige i situationen, vi havde skabt, kunne ”nyde” de ofte voldsomme opbremsnin-

ger fra biler, der havde spottet den flotte gave. En mere avanceret udgave for hardcore-drenge var at forsyne pakken med en fiskeline, som førte ned til grøften, så forbryderspiren i samme øjeblik bilisten skulle til at tage pakken, kunne trække i snoren, få pakken til at forsvinde ned i grøften og få et glimt af en bilists tåbelige udtryk, indtil sammenhængen gik op for ham og hans undren blev afløst af raseri. Det krævede et kæmpe mod, en vel planlagt flugtvej og en falks hurtighed. Jeg prøvede kun én gang, for jeg blev så bange for at blive fanget af en rasende mand, at jeg uden at kigge tilbage piskede hele vejen hjem og gemte mig rystende af angst i hønsehuset, hvor jeg sad lige til aftensmaden. Jeg blev aldrig klar over, om manden faktisk var løbet efter mig, og jeg gjorde det aldrig igen.

For mig var Stenløsevej ellers vejen til Kratholm og Fangel. Kratholm på grund af den "fantastiske" zoologiske have: Ud over nogle fugle og gnavere i små bure, havde de en abe i et lidt større bur – og så det her store syltetøjsglas med 3-4 ca. fem cm lange, nyklækkede alligatorunger med den frygtindgydende oplysning skrevet på en seddel på glasset: "Om otte år er disse krokodiller menneskeædere!" Gysende kunne man cykle hjem. Det var en anden slags gys, jeg på mørke eftermiddage kunne cykle hjem med i vinteren 1950, hvor var jeg blevet lokket eller snarere tvunget til at gå til dans i Fangel Forsamlingshus. Det var på alle måder en lidelse, at jeg over for den ene pige efter den anden blottede mine totalt manglende evner til at huske trinnene og holde rytmen.

Jens i Dyreborg, høsten 1948, inden flytningen til Svenstrup.

På den anden side af Stenløsevejkrydset, hvor Gyldenløj kvarteret ligger i dag, lå en af Greves marker som jeg især husker fra en voldsom hændelse, da jeg var ca. 9 år. Det var efter en høstdag, hvor jeg som så ofte før skulle ride en af hestene hjem. Alt det tunge seletøj var bundet op, buggjorden var løsnet og jeg sad på "den brune" og holdt mig fast i tømmeringene, for der var ingen tøjler, hestene kunne jo selv finde hjem. Så var det, at en af karlene ville være "morsom", og pirkede "den brune" i låret med en fork. Den ellers altid rolige hest gik i panik og satte i galop ud af marken, over krydset og ned ad Svenstrupvej mens jeg kæmpede for at holde mig fast ved at klamre til ringene, og hvad jeg ellers kunne få fat i. Problemet var, at buggjorden jo var løsnet og seletøjet sammen med mig gradvis gled ned på siden, så jeg til sidst havde hovedet nedad med det forfærdende syn af hamrende hestehove mod asfalten, der i uhyggelig fart forsvandt bagud. Det var lige ved at gå helt galt, men da hesten så indkørslen til gården, fik den taget så meget af farten, at den kunne dreje ind på gårdspladsen, hvor den standsede. Både karlen og jeg fik meget røde ører af den hændelse, men af helt forskellige grunde – der gik et stykke tid, før jeg igen turde sætte mig op på en hest.

Vejstykket på Dahlsvej lige efter krydset var i øvrigt dér, hvor de største snedriver blev dannet i de kolde vintre i begyndelsen af 50-erne. Et sjak af mænd arbejdede sig alene bevæbnet med skovle igennem snemasserne, for mælkebilen skulle jo i alt fald frem. Jeg husker, at min far engang var med i sjakket. Det skete ikke så ofte, at han tog del i landsbyfællesskabet, så jeg blev frygtelig stolt af ham, også fordi han faktisk var ret god til at håndtere skovlen. De kolde vintre gav også mulighed for at køre med hest på en måde, der slår alt andet: Kørsel med kane. Det bedste var at stå bag på sammen med kusken. Jeg husker tydeligt, at jeg selv var kusk, men der må helt sikkert have været en voksen ved siden af mig. Under alle omstændigheder var

det en pragtfuld oplevelse med fraværet af de sædvanlige hestevognslyde bortset fra hestens prusten, al den dampen fra hestens ryg og næsebor og fra hestepærerne. Jeg husker især en fantastisk tur, hvor der lå så meget sne, at vi ikke kørte på vejen men tværs hen over markerne. Det var Greves kane, men hvem vi kørte med, kan jeg ikke huske.

Oppe til højre lå Højgården. Jeg syntes, at den virkede lidt fornem der oppe på bakken og med det navn. Jeg kan kun huske, at jeg var der en enkelt gang, der var jo ingen drenge på gården, ”kun” tre piger, Rita, Kirsten, som jeg gik i klasse med, og Lisbeth. Det med at besøge piger lå ikke lige i kortene, og dem fra Højgård var sjældent med til gemmelegene om aftenen nede i Svenstrup. Den ene gang jeg var på Højgård red karlene på gårdene ”fastelavn”. Det forgik ved, at de i fint tøj red fra gård til gård. I forvejen havde en ”forridder” varskoet gårdejeren og hans familie, der når rytterne kom, stod parat med opskænket vin i glas på en bakke, der blev båret rundt fra rytter til rytter. De fik sikkert også noget at spise, men jeg kan kun huske synet af den statelige fru Højgård og den smukke Rita, der gik rundt med vinbakkerne mellem de pyntede heste og flotte karle. Når jeg var med på Højgård tror jeg, det skyldtes, at vi børn blev kørt med rundt med hestevogn på i hvert tilfælde en del af turen.

Lige efter vejen op til Højgård lå Madsens beskedne bondehus. Madsen var byens skraldemand og med sin hestevogn, to nordbakker og

Peter Madsens hus på Dahlsvej.

tre sønner fik han i løbet af forbløffende kort tid tømt byen for skrald. Den gang var der heller ikke så meget, der blev smidt ud, fordi emballage dårligt nok var opfundet og alt spiseligt gik til høns eller grise. Madsens var ikke store af vækst, men hans tre sønner var ufattelig stærke. Der var ingen, der kunne drømme om at udfordre nogen af dem til den rituelle kamp på kirkegårdsbakken. Det ville være rent selvmord, men vi havde forskellige styrkelege, der kun invaliderede dele af kroppen. Jeg kan stadig mindes, at mine håndrodsknogler blev kvast af Niels' næve. Han og jeg gik i øvrigt i samme klasse, og han var en fantastisk ankermand i de utallige fodboldkampe, der blev spillet i Stenløse Skole. Desuden var han en mester i at ”pløk` grosse-nolliker”, altså skyde gråspurve med slangebøsse. Ikke blot var han god til at ramme, men han havde også bedre og mere opfindsom ammunition i form af diverse metalstumper end vores småsten. Set i bakspejlet var vores næsten daglige jagtture dybt problematiske, både på grund af det store antal fugle, vi faktisk fik nedlagt, og de sikkert alt for mange småfugle, der ikke døde, men kun blev kvæstet. Det simple stykke vildt var gråspurven, storvildtet var solsorten og stæren, som vi dog retfærdigvis ind imellem flåede, tog brystet ud af og stegte på panden - og så det vildt, der gav prestige på grund af flot udseende: gulspurv, rødkælk, bogfinke, musvit og blåmejse. Jeg uddannede mig senere til biolog og blev ansat af Naturfredningsforeningen - pinligt!

Hvis man gik lige ud ad Dahlsvej, kom man forbi gartneriet, der bl.a. i drivhusene havde Freesia, som var min mors yndlingsblomst. Men jeg var nu mere interesseret i jordbærmarken, for her kunne der virkelig tjenes gode penge i sæsonen, men det var, da jeg var blevet lidt ældre. Længere ude kom Vangededgård, der, så vidt jeg husker, var en af de få gårde, der bryggede deres eget øl. Det var en oplevelse at se og lugte det gærende øl i de store kar - men vi skal til Dømmestrup og derfor dreje op af Damhavevej. Alle

navnene på de små sogneveje kendte jeg slet ikke som barn, måske er de kommet til senere, og jeg kendte heller ikke navnet på den gård, der lå i svinget oppe på bakken. Lige som Kastaniegården ude på Stenløsevej var det en af de gårde, jeg slet ikke kom på af den simple grund, at der ikke var drenge i en set med mine øjne fornuftig alder. Jeg har heller ikke været inde i det lille bondehus, der lå på en stikvej længere henne mod Damgård. Der boede godt nok et barn, men da det var en pige, Ane, så var situationen den samme som på Højgård - drenge og piger levede i hver sin verden. Men vi drenge kunne godt snakke *om* pigerne, og vi vidste i hvert tilfælde, at Jørgen ude fra Volderslev, der var en af de ældre drenge, vi så op til, havde et godt øje til den livlige og kønne Ane.

I tankerne på vejen ud mod Damgård kommer jeg til at huske en af de spøjseste oplevelser jeg har haft som bondedreng i Svenstrup. Axel Damgård skulle låne en orne hos Greve. Greves orne hed altid Sofus. Hans Damgård var på min alder, vi gik i samme klasse i Stenløse Skole og fortsatte med at være klassekammerater lige til realeksamen på Sct. Knuds Gymnasium. Hans og jeg fik til opgave at få transporteret den her orne fra Svenstrup til Damgården. Vi blev udstyret med hver vores hasselkæp, fik ornen leveret på vejen, og så var det bare de 2-3 kilometer derudad. Det meste af tiden fulgte grisen vejen skiftevis i skridt eller løb, hvor vi lige kunne følge med. Men så var der også stop, hvor ornen blev nysgerrig efter noget inde på marken, og så var det om at være på stikkerne og tage kæpperne i brug. Ikke fordi vi overhovedet tævede løs på grisen, men ved at give små rap på de rigtige steder eller kilde den på halsen bag øret kunne vi få ornen til nogenlunde at gå vores retning. Jeg mener ikke at vi overhovedet var bange for det store dyr, det var nærmest en fest at få drevet ornen hele vejen op til Damgård. Hans og jeg blev gode kammerater, og jeg tog regelmæssigt ud for at lege med ham. Hver gård havde sin karakter, og på Damgården blev vi

aldrig sat til at arbejde, men kunne lege de lege, som drenge nu leger, selvfølgelig mest udelege, men vi måtte også godt være inde. Så var legepladsen det store brune linoleumsgulv i køkkenet. Hans havde en hel del tinsoldater og først og fremmest to små kanoner, der kunne skyde med tændstikker, hvad der gav krigen en meget realistisk dimension. Normalt skal drenge jo skændes om den ene eller den anden soldat nu er død eller ej, her faldt soldaterne rent bogstaveligt om på slagmarken! Hans' mor var meget overbærende med, at vi indtog hendes køkken som legeplads, som ind imellem bredte sig fra gulvet op på slagbænken og spise bordet og ned i høkassen. Det var vist også ved Hans' spisebord, at jeg som det eneste sted oplevede at "læse lektier", men det må nok have været, da vi gik i mellemskole, det må have været matematik, og det må givet have bestået i, at Hans enten prøvede at forklare mig de mærkelige regler, eller jeg mere sandsynligt simpelt hen skrev af efter hans opgaver. Hans var nemlig både dygtig og flittig, jeg var ingen af delene. Et andet sted, hvor vi også kunne være inde, var i gårdens værksted, som blev kaldt "hughuset". Jeg var vildt imponeret over hvor rent og ordentligt der var, og hvor hvert stykke værktøj havde sin bestemte plads. I det gamle landbosamfund var det at kunne håndtere sav, økse, høvl og stemmejern en forudsætning for at være i stand til at vedligeholde de mange træredskaber, eller de redskaber, som træ var en del af. Men som sagt var vi mest ude, og det var hyppigst fodbold ude på en græsmark. Kokasserne var målstolper. De store, friske og våde var de foretrukne, fordi de var tydeligst. Hans mente, at når jeg nu var målmand oppe i skolen, så skulle jeg også være det her, og en god målmand skulle jo kaste sig helt ud til målstolpen... Ellers gik vi rundt og udforskede alt, hvad der havde drengeinteresser: tvejegrene der kunne bruges slangebøsser, hvor længe vi kunne få en høne til at ligge død på siden, fange biller under hasselbuskene, kigge på salamandrene i vandhullet eller fiske mærkelige gamle efterladenskaber op fra mergelgra-

ven. I almindelighed var både Hans og jeg temmelig velopdragne, og vi gjorde sjældent noget, der ikke var efter bogen. Men jeg husker engang, at vi fandt på en leg, som ikke ville have huet hverken Aksel Damgård eller hans kone. Bag stalden havde de nogle store grisesøer gående på en mark med nogle dejlige mudderhuller. Hans og jeg fandt ud af at vi skulle være "svine-cowboyer", hvilket gik ud på, at vi samtidig skulle springe op på ryggen af hver sin so, holde fast i de store ører og blive i længst tid. Vi hylede af grin, og grisene hylende af irritation over møgungerne på ryggen, mens de galopperede rundt, indtil de fik os kastet af. Den vildeste finale var selvfølgelig, hvis vi blev smidt af ved et mudderhul.

Fra Damgård til Dømmestrup gik vejen over mosen. Der er altid noget uhyggeligt ved moser; mosekønen brygger og gør de hundredvis af edderkoppespind synlige, der er vådt og man synker i, og så er der alle historierne om dyr og mennesker, der er forsvundet i det kolde vand. Men på én årstid skifter mosen karakter; om vinteren, når isen lægger sig, og der kan stå på skøjter. Normalt skøjtede vi på "oversvømmelsen" nede før Svenstrupskøven. Her på det lave vand skulle der ikke mange frostdage til før vi vurderede, at isen kunne bære, hvis ikke fik vi bare våde bukser. Men en sjælden gang i mellem har jeg oplevet at være ude ved den tilfrosne mose bag Damgården, og det var en hel anden oplevelse, fordi der var så mange dybe tørvehuller, der dannede en mosaik, som man kunne sno sig igennem. Et stykke efter mosen kom så Dømmestrup med det hvide forsamlingshus midt i byen. Det er endestationen på den lange tur fra Svenstrupvej 66, fordi der oppe på forsamlingshusets loft var der indrettet et sløjdlokale, som var målet for en lille gruppe Svenstrupdrengene, der om vinteren en gang om ugen gik den lange tur "til sløjd". Det var et meget hyggeligt lokale med det skrå loft og den store limbøtte varmet på brændekomfuret ved skorstenen midt i lokalet. Der blev lavet utallige

støvleknægte, notede knivkasser og bakker med de første forsøg på intarsia. Min sunde gammelmandsfornuft fortæller mig, at vi mest sandsynligt har cyklet derud de fleste af ugerne, men i min erindring gik vi altid derud i en strid snestorm, og med træskostøvler og frostblå fingre. Sådan har jeg altid fortalt det til mine børn og børnebørn, og sådan får I det altså også at vide. At sandheden måske kan ligge lige lidt ved siden af, skal I ikke tage jer af. For alt hvad jeg i øvrigt har fortalt jer i disse erindringer, er selvfølgelig mine helt præcise, sandfærdige mindelser om en bydrengs landboliv for snart 70 år siden.

Nu holder Jens får.

Skt. Klemens skole 1950, alle årgange. Indsat: Billeder af Jens Hæstrup, til venstre som 6-årig.

